

DR. PHD KARÁCSONY PÉTER:^{*}
A mezőgazdasági foglalkoztatottság regionális jellemzői

Abstract

Employment in agricultural services has always been affected by politics, by technical development etc. These facts caused more and more people rapidly lose their jobs in agricultural services within the last several years.

Due to the above mentioned affects, two-third of the people working with agriculture was forced to give up their jobs. Many people lost their jobs in the country which caused deep social problems (fewer inhabitants in villages).

During my researches, I evaluated at the agricultural employment rates in Hungary.

1. Bevezetés

Hazánkban a foglalkoztatás és a gazdasági aktivitás alakulására a kedvezőtlen demográfiai tényezők (népességfogyás, alacsony népszaporulat, kedvezőtlen korösszetétel) mellett az 1990-es évek végére jellemző gazdasági fejlődés visszaesése is kedvezőtlen hatással volt (Kapronczai 2002).

A kilencvenes évek gazdasági-társadalmi változásai a korábbiaktól teljesen eltérő, számtalan és tartós feszültséget hordozó foglalkoztatási helyzetet idéztek elő, amelynek egyaránt kedvezőtlenek a társadalmi, a szociális és a morális hatásai is. A változások gyökeresen átalakították a foglalkoztatás nemzetgazdasági ágak szerinti szerkezetét, ahol szembevetülő a mezőgazdasági foglalkoztatás szerepváltása (Tóth 1993, 2003).

Magyarországon a foglalkoztatottság szempontjából a mezőgazdaság volt az egyik legnagyobb vesztese a rendszerváltásnak, valamennyi gazdasági ágat figyelembe véve a létszámfogyás mértéke itt volt a legintenzívebb. A rendszerváltás előtt az állami gazdaságok és a szövetkezetek foglalkoztatták a mezőgazdasági munkavállalók 90 százalékát, a mezőgazdasági tevékenységen túl részben ipari melléküzemágakban, könyvvitelen, gép-, valamint épületfenntartó tevékenységekben. Napjainkban a nagyüzemek megszűnésével a korábbinál jóval kisebb munkavállalói létszámot, a tisztább mezőgazdasági profilú kis- és középzemzeti kategóriába tartozó vállalkozások foglalkoztatják.

A mezőgazdaság foglalkoztatottságon belüli szerepváltása kihatással volt a vidéken élők helyzetére is, hiszen elvesztették fő megélhetési lehetőségeiket, ami további társadalmi változásokhoz vezetett, pl. a falvak elnéptelenedése (Karácsony–Orbán 2006).

2. Saját vizsgálatok anyag és módszere

Az agrárfoglalkoztatottság regionális jellemzőinek elemzésére a Központi Statisztikai Hivatal tájékoztatói adatbázisának a témához kapcsolódó adatait használtam fel. A KSH adatainak elemzésén kívül kérdőíves megkérdezések és mélyinterjúk segítségével (vezetői és dolgozói) vizsgáltam hazánk agrárfoglalkoztatottságának jellegzetességeit.

Aktuális tudományos közleményemben kutatásaim főbb megállapításainak bemutatására helyeztem a hangsúlyt, a terjedelmi korlátokat figyelembe véve.

^{*} Adjunktus – Nyugat-magyarországi Egyetem Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar, Vállalatgazdasági és Vezetéstudományi Intézet, Mosonmagyaróvár

3. Saját vizsgálatok eredményei

A mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya ez elmúlt két évtized alatt országosan mintegy harmadára esett vissza. A mezőgazdasági termeléssel foglalkozó népesség aránya régióként nagymértékben függ a termőhelyi adottságtól, a térség mezőgazdasági jellegetől, termelési hagyományaitól, illetve attól, hogy a nemzetgazdaság más ágazatainak mekkora a munkaerő-lekötése (Hamza-Tóth 2006).

A régiók közül e szempontból magasan kiemelkedik a – hagyományosan jelentős mezőgazdasági potenciállal rendelkező – Dél-Alföld, ahol az agrárszférában foglalkoztatottak aránya még 2005-ben is meghaladta a 12 százalékot, míg az utána következő Észak-Alföldön és Dél-Dunántúlon kevesebb, mint 7 százalékot tett ki ez az arány. A sort záró Közép-Magyarország esetében ugyanakkor – nagyrészt a főváros jelenlétéből adódóan – a mezőgazdasági foglalkoztatottság lényegében már elhanyagolható, nem éri el a másfél százalékot sem (1. táblázat).

1. táblázat. A mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma és aránya régiónkénti bontásban

Régió	A mezőgazdaságban foglalkoztatottak				
	száma, ezer fő	megoszlása, %	az 1990. évi %-ában	foglalkoztatottakon belüli aránya, %	
				1990	2005
Közép-Magyarország	17,8	9,5	19,4	6,8	1,4
Közép-Dunántúl	18,6	10,0	25,5	14,6	4,1
Nyugat-Dunántúl	20,3	10,9	27,0	16,6	4,9
Dél-Dunántúl	22,8	12,2	26,3	19,8	6,6
Észak-Magyarország	15,4	8,2	20,4	13,6	3,7
Észak-Alföld	33,5	17,9	24,4	21,8	6,6
Dél-Alföld	58,4	31,3	36,5	26,5	12,0
ÖSSZESEN	186,8	100,0	26,7	15,5	4,9

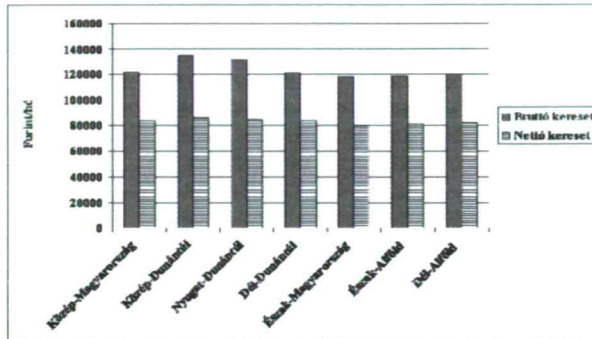
Forrás: Központi Statisztikai Hivatal, 2009

A mezőgazdaságban dolgozók korszerkezete jelentősen eltér a többi (ipari, szolgáltatási) foglalkoztatási szektorétól, ugyanis az agrárfoglalkoztatottak körében lényegesen nagyobb az idősebb korosztályhoz tartozók aránya. Az ágazat átlagosnál kedvezőtlenebb korösszetétele az elmúlt másfél évtized alatt még inkább leromlott. A 40 évesnél fiatalabbak 1990. évi 54 százalékos aránya ugyanis 15 év alatt 38 százalékra fogyott, míg az ennél idősebbeké valamennyi korcsoportban emelkedett. Közülük is a 60 év feletti aránya nőtt kiugróan, az 1990. évinek nyolcszorosára (KSH 2008).

Elemzések szerint a mezőgazdaság az egyik legkevesbé jövedelmező nemzetgazdasági ág. A teljes munkaidőben foglalkoztatottak bruttó átlagkeresete alapján 1990–2007 között – jelentősen alatta maradván a nemzetgazdasági átlagkereseteknek – mindvégig a fizetési rangsor utolsó harmadában szerepelt, 2008-ban is csak a szálláshely-szolgáltatást, vendéglátást, illetve az ipar legalacsonyabb bérszínvonalú ágazatait (pl. textilipar) előzte meg (KSH 2009).

A teljes munkaidőben alkalmazásban állók keresete a mezőgazdaságban a rendszerváltás óta eltelt időszakban az országos átlagkeresetnél kisebb mértékben emelkedett, így az ahhoz viszonyított lemaradása növekedett. Míg az 1990-es években országosan a mezőgazdaságban dolgozók a nemzetgazdasági átlagkereset több mint héttizedét, addig 2007-ben már csak kétharmadát vihatték haza. A régiók közül e szempontból a legnagyobb különbség a Közép-Magyarországon mutatkozott, ahol 2007-ben az agrárszféra bérei alig több

mint felét tették ki a régiós átlagkeresetnek. Ezzel szemben a Dél-Alföldön az ágazat keresetlemaradása „csupán” 20 százalékos volt (1. ábra).

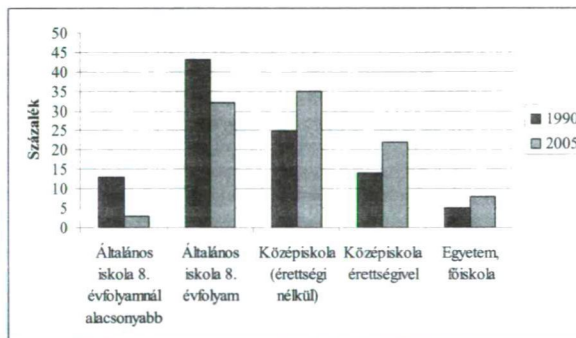

1. ábra. A mezőgazdasági foglalkoztatottak átlagkeresete forintban, 2008
(Forrás: Saját szerkesztés a KSH adatai alapján, 2009)

A versenyképes és hatékony mezőgazdasági termeléshez elengedhetetlen a humántőke megfelelő szakképzettsége, iskolázottsága, ugyanis a képzett, kvalifikált munkaerő számára a gazdálkodáshoz szükséges korszerű vállalkozói, piaci, marketing és technológiai ismeretek elsajátítása egyszerűbb. Magyarországon a mezőgazdaságban foglalkoztatottak iskolázottsága, annak ellenére, hogy az elmúlt másfél évtizedben számottevően javult, még ma is alacsony.

Az iskolázottság összefügg az idősebb korosztályok magas arányával, de azzal is, hogy még manapság is sokan gondolják úgy, hogy az agrárium – szemben a gazdasági élet más ágaival – az a terület, melyben a szakismeret hiányában is jól elboldogul az ember. Ami részben igaz is, mivel a fizikai jellegű mezőgazdasági munkáknak egy része valóban olyan, hogy szaktudás nélkül (betanított munkavállaló) elvégezhető, ugyanakkor egyes munkáknak (pl. növényvédelem) szigorú előírásai vannak, melyeket csak szakképzett személyek végezhetnek el.

A KSH 2005-ös felmérés szerint a hazai mezőgazdaságban foglalkoztatottak egyharmada semmilyen szakképzéssel nem rendelkezett, legfeljebb az általános iskola 8. osztályát végezte el, ugyanakkor felsőfokú végzettsége mindössze 9 százalékuknak volt (2. ábra).

2. ábra. A mezőgazdasági foglalkoztatottak legmagasabb befejezett végzettség szerinti megoszlása százalékos arányban

(Forrás: Saját szerkesztés a KSH adatai alapján, 2009)

4. Következtetések, javaslatok

A Központi Statisztikai Hivatal és a saját adatbázisom értékelése során arra a következtetésre jutottam, hogy hazánk agrárfoglalkoztatottsága a vizsgált időszakban drasztikus mértékben csökkent, ami veszélyeztetheti a vidéki térségekben élők életszínvonalát, és lakosság megtartó képességét. Ugyanis a mezőgazdasági foglalkoztatottság visszaesésének következtében a vidéken élők kénytelenek a városokban munkát keresni és vállalni. Ez sokszor együtt jár a vidék elnéptelenedésével, és korösszetételének öregedésével, hiszen a fiatalabb generációk tagjai azok, akik leginkább hajlandók vándorolni.

További probléma véleményem szerint az agráriumban foglalkoztatottak alacsony iskolázottsága, ami elzárja hazánk mezőgazdaságának a fejlődés felé vezető útvonálát.

A bérezés terén is jelentős az agrárium lemaradása a többi ágazathoz képest. E közlemény is rámutatott, hogy a mezőgazdaságban dolgozók átlagkeresete a többi foglalkoztatási szektorhoz (ipar, szolgáltatás) hasonlítva a legalacsonyabb jövedelmezési lehetőséggel rendelkezik. Megítélésem szerint ahhoz, hogy a bérek emelkedjenek a mezőgazdaságban, fejleszteni kell az ágazatokat, méghozzá olyan módon, hogy a ráfordított összegek biztosan megtérüljenek és jövedelmezzenek.

Meglátásom, az hogy a fentiekben leírt reformokhoz szükség lenne a mezőgazdaság innovációjára, melynek alapfeltétele a szakmai tudás magasabb szintre emelése. Továbbá szükséges az új piaci lehetőségek (pl. Oroszország) keresése és feltérképezése, valamint az Unió adta pályázatok jobb kihasználása. A példa sok országban adott, hiszen sok jól működő agrárgazdaság van Magyarországnál kedvezőtlenebb természeti adottságokkal rendelkező térségekben is. Hazánk területének több mint 80%-a hasznosítható mezőgazdasági tevékenységekre, ez egy olyan kincs, amivel sok európai ország nem rendelkezik. Tehát meg kell ragadnunk a már meglévő értékeinket, és azokat modern technológiával hatékonyabbá kell tenni. Ezzel mintegy olyan „légkört” létrehozva a hazai mezőgazdaságban, amely vonzóbbá teszi ezt a foglalkoztatási szektort.

Irodalomjegyzék

- Hamza E.–Tóth E.* (2006): Az egyéni gazdaságok eltartó képessége, megélhetésben betöltött szerepe. Agrárgazdasági tanulmányok 2. szám, Budapest.
- Karácsony P.–Orbán J.* (2006): A magyar agrárfoglalkoztatottak számának alakulása az ezredfordulón, PKE Szemle, Nagyvárad, Románia.
- Kapronczai I.* (szerk.) (2002): A magyar mezőgazdaság az adatok tükrében a rendszerváltozás után. Agrárgazdasági Tanulmányok 5. szám, Budapest, 33–42. o.
- Központi Statisztikai Hivatal adatbázisa*
- Központi Statisztikai Hivatal* (2008): A mezőgazdaság fejlettségének regionális különbségei. Változások a rendszerváltozástól napjainkig. Szeged.
- Tóth E.* (1993): Az agrárfoglalkoztatás helyzete, feszültségei és a változás kérdőjelei. Gazdálkodás, Gyöngyös, 37. évfolyam, 3. szám.
- Tóth E.* (2000): A mezőgazdasági foglalkoztatottság és alternatív lehetőségei. Agrárgazdasági Tanulmányok 13. szám, Budapest, 21–26. o.